

Περίληψη: Η Toni Morrison είναι παγκόσμια γνωστή συγγραφέας και το ελληνικό κοινό τη γνωρίζει μέσα από τις μεταφράσεις των μυθιστορημάτων της κυρίως για ενήλικες. Όμως η ίδια έχει γράψει βιβλία και για παιδιά. Μια πρώτη σύντομη παρουσίαση του έργου της για παιδιά επιχειρούμε με το παρόν κείμενο.

Η Toni Morrison και τα βιβλία της για παιδιά: Μια σύντομη παρουσίαση

Τσιλιμένη Τασούλα, Επίκουρη Καθηγήτρια ΠΤΠΕ & Έλενα Νταβλαμάνου, Εκπαιδευτικός Α/Βάθμιας Εκπ/σης – Κάτοχος Master Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Με αφορμή το αφιέρωμα αυτού του τεύχους του περιοδικού ΚΕΙΜΕΝΑ στο Μαύρο και Λευκό, επιχειρούμε να παρουσιάσουμε εν συντομία, το πορτρέτο της αμερικανίδας συγγραφέως και νομπελίστριας Toni Morrison, αφού θεωρείται η συγγραφέας που κατά κόρον έχει γράψει για το ρατσισμό. Η Toni Morrison είναι παγκόσμια γνωστή συγγραφέας και το ελληνικό κοινό τη γνωρίζει μέσα από τις μεταφράσεις των μυθιστορημάτων της, κυρίως για ενήλικες. Όμως, η ίδια έχει γράψει βιβλία και για παιδιά.

Σύντομο βιογραφικό της Toni Morrison

Η Toni Morrison γεννήθηκε την 18η Φεβρουαρίου του 1931 στη επαρχιακή πόλη Lorain του Ohio και ήταν το δεύτερο από τα τέσσερα παιδιά της οικογένειας. Μεγαλώνοντας σε ένα οικογενειακό περιβάλλον όπου επικρατούσε η άποψη του πατέρα της ότι, οι λευκοί «κατά κάποιο τρόπο είναι διεφθαρμένοι ως το μεδούλι εκ γενετής», γίνεται δεκτή ως αριστούχα μαθήτρια λυκείου στο Howard University. Το 1955 παίρνει το Master από το Cornell University, κάνοντας εργασία για την «Αυτοκτονία στα έργα των Faulkner και Woolfe». Πραγματοποίησε σπουδές ανθρωπολογίας στα πανεπιστήμια Howard και Cornell. Δίδαξε στο Texas Southern University ως το 1957 και αμέσως μετά επέστρεψε ως διδάσκουσα στο Howard University. Ακολουθώντας ακαδημαϊκή καριέρα δίδαξε σε: Texas Southern University, Howard University, Yale και στο Princeton University. Παντρεμένη με τον τζαμαϊκανής καταγωγής Harold Morrison, αρχιτέκτονα, παίρνει διαζύγιο και με τους δύο γιούς της εγκαθίσταται στις Συρακούσες της Νέας Υόρκης, όπου απασχολείται στον εκδοτικό οίκο Random House. Δίδαξε στο Yale University και στο Bard College τα μαθήματα «Μαύρη Λογοτεχνία» και «Τεχνικές Μυθιστορηματικής Γραφής». Σήμερα ασχολείται μόνο με το συγγραφικό επάγγελμα. Από το 1981 είναι μέλος του American Academy of Arts and Letters. Η Morrison έχει τιμηθεί μεταξύ άλλων με το βραβείο

Πούλιτζερ (1988) και το Νόμπελ (1993). Κυρίως στα μυθιστορήματά της επιχειρεί να αποκαλύψει τις συνέπειες του ρατσισμού και του σεξισμού στις ΗΠΑ από την αρχή της δουλειάς έως και σήμερα. Η ίδια σημειώνει: «Λογοτεχνία χωρίς πολιτική σημαίνει ότι το περιεχόμενο δεν έχει καμιά σημασία, ότι ο γυναικείος λόγος δεν είναι σημαντικός και ότι οι γυναίκες δεν έχουν να πουν τίποτε το αξιόλογο». Με μια γυναικεία οπτική η Morrison επιχειρεί να αποτυπώσει στα μυθιστορήματά της τις εμπειρίες Αφροαμερικανίδων γυναικών δίνοντας έτσι φωνή στις γυναίκες, θίγοντας ζητήματα που αφορούν την ιστορία της δουλειάς, του ρατσισμού και της καταπίεσης από τους λευκούς αλλά και γενικότερα από τους άντρες. Για αρκετούς κριτικούς θεωρείται ότι το έργο της Morrison απευθύνεται σε συγκεκριμένο αναγνωστικό κοινό και γι' αυτό κατατάσσεται στην κατηγορία των 'στρατευμένων' συγγραφέων. Η αποκάλυψη όμως του πολιτισμικά διαφορετικού, είτε ως φύλο είτε ως 'φυλή', μέσω του έργου της, έχει να συνεισφέρει πολλά στη λογοτεχνία.

Μυθιστορήματα και άλλα έργα για ενήλικες

The Bluest Eye (1970), Sula (1973), Song of Solomon (1977), Tar Baby (1981), Recitatif (1983), Beloved (Αγαπημένη) (1987), Jazz (1992), Paradise (1999), Love (2003). Το 1983 εκδίδει το διήγημα Recitatif καθώς και το θεατρικό Dreaming Emmet.

Παιδικά βιβλία της Morrison

Το 2002 η Morrison κάνει την εμφάνισή της στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας με το βιβλίο The Big Box και συνεχίζει με το The Book of Mean People (2002). Το 2003 ξεκινά μια σειρά ιστοριών με τον γενικό τίτλο Who's Got Game?, που έχουν την έμπνευσή τους στους μύθους του Αισώπου και έχουν έντονο το στοιχείο του χιούμορ. Οι τίτλοι είναι οι εξής:

- Who's Got Game?: The Lion or the Mouse? (2003)
- Who's Got Game?: The Ant or the Grasshopper (2003)
- Who's Got Game?: Poppy or the Snake? (2004)
- Got Game?: The Mirror or the Glass (2007)

Το 2004 γράφει και το βιβλίο με τίτλο Remember: The Journey to Scholl Integration (Houghton Mifflin) που στην ουσία είναι ένα φωτογραφικό άλμπουμ. Κάποια από αυτά τα βιβλία βασίζονται σε ιστορίες που φαντάζονταν ο γιος της Slade Morrison σε παιδική ηλικία. Ο ίδιος αναλαμβάνει και την εικονογράφηση των βιβλίων της μητέρας του.

Μολονότι η Morrison απευθυνόταν αποκλειστικά και συνειδητά σε συγκεκριμένο ηλικιακό αναγνωστικό, η ίδια δηλώνει σε συνέντευξή της: «Από τότε που έγραψα το Sula διαπίστωσα πως όλα τα παιδιά κινδυνεύουν, κανείς δεν τα συμπαθεί και ιδιαίτερα τα μαύρα παιδιά». Γενικά στα έργα της τα παιδιά/χαρακτήρες σκιαγραφούνται ως τα αθώα θύματα των οικογενειών τους, της κοινωνίας και της εθνικότητάς τους.

Η Morrison, σαν όλους τους αφροαμερικανούς συγγραφείς, εκμεταλλεύεται «...την επιρροή που ασκεί η λογοτεχνία στις κοινωνικές σχέσεις» [(Capshaw 2002, "Introduction: The Landscape of Ethnic American Children's Literature." MELUS: Multi-Ethnic Literature of the United States. 27.2 (Summer 2002): 3-8] και έτσι στο έργο της διαχέει το ύφος της 'μαύρης' λογοτεχνίας. Για το έργο της για παιδιά έχουν γραφεί διάφορες κριτικές. Η Chia-Yen Ku (2006) σχολιάζει κάποια από τα κύρια θέματα των βιβλίων της Morrison, όπως π.χ. τη λογοκρισία, το διδακτισμό, τις ανθρώπινες σχέσεις κ.α. και διαπιστώνει ότι σχεδόν σε όλα της τα βιβλία (εκτός από το Remember: The Journey to School Integration), κύρια θέματά της είναι ο ρατσισμός και η αφροαμερικανική ιστορία. Προβάλλει, επίσης, θέματα που απασχολούν όλα τα παιδιά, ανεξαρτήτως 'φυλής', όπως η μάθηση, η σχέση με τους ενήλικες, ο εκφοβισμός κ.α.

Η Morrison απευθύνεται σε ένα ευρύ αναγνωστικό κοινό διαφόρων εθνικοτήτων, είτε οι ήρωές της είναι ζώα, είτε παιδιά από μειονότητες ή από επικρατούσες ομάδες.

Η Morrison υποστηρίζει ότι το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να προετοιμάζει τα παιδιά ώστε να ζήσουν σε δημοκρατικές κοινωνίες, που θα τα οδηγήσουν από την εξάρτηση στην αυτονομία (María Lourdes, López Ropero, 2008). Σε όλα της τα βιβλία είναι φανερό ότι έχει συνείδηση της εξουσίας και της δύναμης που διαθέτει η εκπαίδευση. Ενδιαφέρεται να προβάλλει έναν τρόπο ζωής μακριά από τον καταναλωτισμό και τη βία. Κυρίως πιστεύει στην ανάγκη και τη σημασία της κριτικής σκέψης του αναγνώστη.

Συγκεκριμένα:

Στο βιβλίο The Big Box (από 8 ετών και άνω), τρία παιδιά, η Patty, ο Mickey και η Liza-Sue, περιορίζονται σε ένα κουτί, ως τιμωρία, λόγω κακής τους συμπεριφοράς, αφού πρώτα δεχτούν επίπληξη από τους ενήλικες γονείς και εκπαιδευτικούς.

Η εικονογράφος Giselle Potter παρουσιάζει τα παιδιά μέσα σε ένα δωμάτιο γεμάτο φαγητό (γλυκά και παιχνίδια, μια πόρτα με τρεις κλειδαριές και ένα παράθυρο κλειστό που εμποδίζει το φως της ημέρας να μπει). Η ιστορία συνεχίζεται με την εμφάνιση του γονέα, που παρουσιάζεται ως προμηθευτή των καταναλωτικών αγαθών και εκείνος που απομονώνει τα παιδιά από το φυσικό κόσμο. Τα παιδιά δεν μπορούν να χαρούν την ελευθερία τους. Κοινό τους στοιχείο είναι η αγάπη για τη φύση, την ελευθερία και η διαφωνία τους για το τι θεωρείται σωστή συμπεριφορά από τους ενήλικες.

Το Μεγάλο Κουτί στο οποίο θα περιοριστούν και που είναι υπερχειλισμένο από καταναλωτικά αγαθά, συμβολίζει ίσως τον έλεγχο που ασκούν οι ενήλικες στα παιδιά. Το συγκεκριμένο βιβλίο θέτει προβληματισμό στους αναγνώστες αφού οι συμπεριφορές των πρωταγωνιστών για το ρόλο του φύλου, το περιβάλλον κ.α. διαφοροποιούνται ως προς τις συμπεριφορές/ πρότυπα που προβάλλουν συνήθως οι γονείς στα παιδιά. Όπως είναι αναμενόμενο, η ιστορία τελειώνει με happy end. Τα παιδιά καταφέρνουν να το σκάσουν από το κουτί έχοντας για συνεργούς ζώα και βρίσκονται σε ένα φυσικό περιβάλλον ελευθερίας. Η μη επιστροφή των ηρώων στο σπίτι, υποσκάπτει την ασφάλεια που υποτίθεται ότι προσφέρουν πάντα οι γονείς. Η κατάληξη του κειμένου με την ερώτηση «Ποιος είπε ότι δεν μπορούν τα παιδιά να χειριστούν την ελευθερία τους;» δείχνει την απόκλιση των απόψεων παιδιών και ενηλίκων.

Στο βιβλίο The Book of Mean People (2002), απευθύνεται σε μικρούς αναγνώστες (4-8 ετών) με πρωταγωνιστή ένα λαγό και το φίλο του το σκύλο. Πρωτοπρόσωπη αφήγηση μέσα από την οποία απαριθμούνται οι ενήλικες που έχει γνωρίσει ο ήρωας (μητέρα, μπέμπι σίτερ...) και η οποία δίνει έμφαση στις προσαγές/κατευθύνσεις που ο κάθε ενήλικας δίνει στο κουνέλι, όπως π.χ. οι παππούδες του που του λένε πότε να καθίσει και πότε να σηκωθεί κ.α. Ο ανθρωπομορφισμός στο έπακρο. Η εικονογράφηση υπερτερεί έναντι του λιγοστού κειμένου. Ο ήρωας προσπαθεί να κατανοήσει τον κόσμο των ενηλίκων και σχολιάζει με ευστοχία τις απόψεις των ενηλίκων. Π.χ. όταν η μπέμπι σίτερ τον προτρέπει να βιαστεί για να μη χάνει χρόνο, εκείνος αναρωτιέται πώς συμβαίνει αυτό αφού χρησιμοποιεί το χρόνο για να... κοιμάται. Το τέλος αυτού του βιβλίου είναι αξιοπρόσεχτο καθώς δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες των ενηλίκων αναγνωστών. Ο λαγός επιλέγει να μείνει στο δάσος. Ο Neal Lester χαρακτήρισε το The Book of Mean People, ως εργαλείο για τους ενήλικες με το οποίο μπορούν να «ξεκλειδώσουν» τον τρόπο ερμηνείας του κόσμου από τα παιδιά (2007:137)

Με τη μέθοδο της ανατροπής, τα κείμενα ουσιαστικά επιχειρούν να αναθεωρήσουν τους μύθους του Αισώπου, χωρίς όμως να είναι ευδιάκριτη η θέση του νικητή και ηττημένου, καθώς και η σχέση μεταξύ καλού και κακού. Όπως είναι γνωστό γενικότερα, πρόθεση της ανατροπής/διακειμενικότητας, δηλαδή των νέων κειμένων, είναι όχι η εισαγωγή μιας καινοτομίας από την/τον συγγραφέα, αλλά η δημιουργία προϋποθέσεων ώστε να αναπτυχθεί η κριτική σκέψη των μικρών αναγνωστών.

Στο The Lion or the Mouse, ανατρέπεται το σημείο της γνωστής κίνησης του λιονταριού που ελευθερώνει το ποντίκι. Στο νέο κείμενο το ποντίκι βοηθάει το λιοντάρι να ξεφύγει από τον κυνηγό. Το ποντίκι ξυπνά το πρῶτο κι αισθάνεται σαν «τον βασιλιά των ζώων», -λόγω της πράξης του να ελευθερώσει το μεγάλο λιοντάρι- αλλά τα άλλα ζώα δεν να το αναγνωρίζουν αυτό. Το ποντίκι θεωρεί ότι να νιώσει κανείς σαν λιοντάρι αρκεί να

κρυφτεί σε φωλιά ενός λιονταριού και να καθίσει στο θρόνο του. Ο αναγνώστης τελικά αναρωτιέται αν αυτός που επιχειρεί να φοβίσει τους άλλους τελικά φοβάται τον ίδιο του τον εαυτό.

Στο *Porpy or the Snake*, ο Porpy ο παπούς, μιλά με τον εγγονό του ο οποίος δεν μπορεί να συμμορφωθεί στο σχολείο. Ανατρέχει στο δικό του παιδικό παρελθόν και του εξιστορεί το περιστατικό που περιγράφει το τσίμπημα ενός φιδιού. Ο παπούς σημειώνει ότι ποτέ δεν κατηγορήσε το φίδι αφού το ίδιο δεν είχε πει ποτέ ότι δεν θα έκανε κάτι τέτοιο. Προτάσσονται τα λόγια του φιδιού που του λένε ότι όφειλε ο ίδιος να είναι προσεκτικός και του προτείνει να αγοράσει ένα αντίδοτο.

Το *The Grasshopper or the Ant*, αναφέρεται στο γνωστό μύθο του μέρμηγκα και του τζίτζικα. Η ιστορία δεν έχει νικητές και νικημένους, καλό ή κακό. Η συνήθεια του μυρμηγκιού, συνδέεται με την τάση του σύγχρονου ανθρώπου για τον καταναλωτισμό. Η ιστορία σε ό,τι αφορά το χρόνο διαδραματίζεται σε μια σύγχρονη 'μαύρη' αστική περιοχή της Νέας Υόρκης, όπου εκεί ζουν πολλά ανθρωπόμορφα έντομα.

Οι κριτικοί (Veronique Bragard, 2007) θεωρούν ότι η Morrison με τα γήπεδα μπάσκετ και τις παρέες στις γωνίες, που αναφέρονται το κείμενο, υπονοεί την «εξωτερική έκφραση του γκέτο της μαύρης κουλτούρας» και ότι ο ρυθμός του κειμένου παραπέμπει στο είδος της rap. Το ενδιαφέρον είναι ότι στην ιστορία αυτή το τέλος το κρατάει στα χέρια της με τη μορφή μιας χιονόμπαλας μια ... πασχαλίτσα, η οποία από νωρίς είναι παρούσα στην πλοκή της ιστορίας. Ο αναγνώστης καλείται να επιλέξει εάν είναι προτιμότερη μια ασφαλής ζωή, όπως αυτή του μυρμηγκιού ή μια άλλη που έτσι κι αλλιώς είναι απρόβλεπτη, όπως αυτή του τζίτζικα.

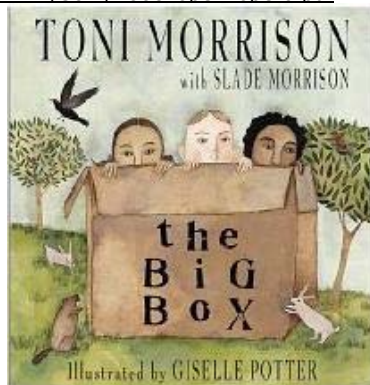
Το *Remember: The Journey to School Integration*, είναι ένα φωτογραφικό λεύκωμα με πρόθεση να ενημερώνει τα παιδιά της Αμερικής για τα δικαιώματα των Αφροαμερικανών. Σε πενήντα περίπου φωτογραφίες του '40, του '50 και του '60 από διάφορα αρχεία, η συγγραφέας προσθέτει λεζάντες/ τίτλους που εκφράζουν τις σκέψεις και τα συναισθήματα τόσο των Αφροαμερικανών παιδιών όσο και λευκών Αμερικανών. Οι αναγνώστες μέσα από τα τρία μέρη στα οποία διαρθρώνεται το βιβλίο ενημερώνονται για ποικίλα και διαφορετικά ανά τμήμα ζητήματα: Έτσι το *The Narrow Path* περιγράφει τον αντίκτυπο από τις διαφορετικές πολιτικές στην εκπαίδευση των μαύρων παιδιών, το *The Open Gate* αποκαλύπτει την απροθυμία της αμερικάνικης κοινωνίας να δεχτεί το σχολικό διαχωρισμό και το τρίτο μέρος του βιβλίου (του ταξιδιού), το *The Wide Road*, αναφέρεται στο διαχωρισμό άλλων δημοσίων υπηρεσιών και εκδηλώσεων (π.χ. Μάρτιν Λούθερ Κίνγκ).

Πολλές φωτογραφίες απεικονίζουν παιδιά. Μεταξύ αυτών, αναφέρουμε την απεικόνιση παιδιού που οδηγείται, συνοδεία του πατέρα του, την πρώτη μέρα σε σχολείο που παλαιότερα ήταν μόνο για λευκούς. Το κείμενο που πρόσθεσε η συγγραφέας αποκαλύπτει τις σκέψεις του παιδιού: «Δεν μπορώ να δω τίποτα, παρά μόνο το σκοτάδι μέσα στην πόρτα. Ο πατέρας μου είναι ισχυρός και έξυπνος. Κρατά το χέρι μου μέσα στη μεγάλη του γροθιά. Όταν με αφήσει εδώ πρέπει να γίνω το ίδιο δυνατός. Μπορώ να το κάνω. Ξέρω ότι μπορώ, παρόλο που το μόνο που βλέπω τώρα είναι μόνο το σκοτάδι».

Το πνεύμα του βιβλίου, μέσα από την απεικόνιση των εικόνων και την πρόσθεση των τίτλων, τονίζει την ενότητα μεταξύ διαφορετικών 'φυλών'. Μέσα από τα συναισθήματα και τις εμπειρίες άλλων, οι αναγνώστες μπορούν να κατανοήσουν τις διαφορετικές συμπεριφορές ώστε να προετοιμαστούν καλύτερα για μια πολυπολιτισμική κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bragard, Veronique (2007). 'Opening-Up Aesop's Fables: Heterglossia in Slade & Toni Morrison and Pascal Lemaitre's "The Ant or the Grasshopper" '. http://www.english.ufl.edu/imagetext/archives/v3_3/bragard/
Lester, Neal (2007). *Once Upon a Time in a Different World issues and ideas in african american children's literature*, New York, Routledge.
Lourdes, María- Ropero López(2008), ' "Trust them to Figure it Out": Toni Morrison's Books for Children', *Atlantis. Journal of the Spanish Association of Anglo-American Studies*, 30.2 (Dec.), pp. 43-57.
<http://www.atlantisjournal.org/ARCHIVE/30.2/2008LopezRopero.pdf>

"The big box"

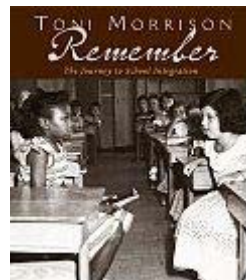
"The book of mean people"

"Who's got game? Poppy or the snake?"

"Who' s got game?"

"Remember"